

3. ročník december 2023 cena 4,30 €

Hont

a jeho dejiny

Hont a jeho dejiny

Vedecko-populárny časopis
o dejinách a kultúre Hontu

Vydáva	Hont a jeho dejiny, o.z.
Adresa redakcie	Lesenice 238, 991 09 Lesenice tel: +421 908 694 917 IČO: 53 618 556
Šéfredaktorka	Eva Lucia Rehaneková
Zodpovedný redaktor	Mgr. Erik Koncz
Jazyková redaktorka	Bc. Romana Beňušová
Odborný redaktor	Mgr. Erik Koncz
Grafická úprava	Ing. Roman Krause, Alfa print, s. r. o.
Asistentky redakcie	Mgr. Lucia Bandziová Mgr. Petra Palíková Kohútová Mgr. Janka Fertšeková Melichová
Recenzenti odbornej sekcie	Mgr. Tomáš Janura, PhD. PhDr. Jozef Labuda, CSc.
Tlač	Alfa print, s. r. o.
Registrácia	ISSN 2729-8833

Cena 3. čísla: 4,30 €
(táto cena sa môže u jednotlivých predajcov líšiť)

Predplatné vybavuje:
Hont a jeho dejiny, o.z., Lesenice 238, 991 09 Lesenice.

Objednávky a reklamácie:
Mgr. Erik Koncz, tel. +421 908 694 917,
email: hontdejiny@gmail.com, redakcia@hontdejiny.sk

Cena predplatného: ročník 2023 – 15 €

Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. © Hont a jeho dejiny.
Všetky práva vyhradené. Na všetky príspevky sa vzťahuje
autorské právo. Za obsah textov a obrázkov zodpovedajú
autori. Redakcia sa nemusí stotožňovať s ich názormi.
Vydavateľ si vyhradzuje právo na skrátenie a formálnu
úpravu textu, ako aj na ich jazykovú úpravu. Vydavateľ si
tiež vyhradzuje právo na umiestnenie inzercí a reklamných
článkov, pokiaľ nebolo dohodnuté ich umiestnenie
so zadávateľom. Za obsah a pravdivosť inzerátov
a reklamných bannerov zodpovedajú zadávatelia kampaní.
Rukopis zadaný do tlače 18. 12. 2023

Predná obálka: Kalvária v Banskej Štiavnici.
Zdroj: www.hungaricana.com
Princovia Leopold (vľavo) a Jozef (vpravo). Obraz Pompea
Batoni z roku 1769.
Zdroj: <https://en.wikipedia.org/>

Obsah

Aktuality

V ríši čarovného Hontu: Šahy	3
Výstava slovenského ľudového odevu v Múzeu A. Sládkoviča v Krupine	4
Archeologický výskum v Dudinciach	5
Podzemie KA	6
V dielni (ne)tradične – Drotárstvo	6
Poklady dudinského okolia	7

Odborná sekcia

Zvonolejár Ján Henrich Pester z Banskej Štiavnice	9
Čarodejnícke procesy v Krupine v 18. storočí	15
Stoličný dom v Kamenici / Kemence	21
Vystahovalectvo z Hontu na Dolnú zem	28

Zaniknutý Hont

Historické cesty v Honte – VIA MAGNA	31
Dominikánsky kláštor	38

Čipka v Honte

Banická čipka v zbierke Slovenského banského múzea	16
Hontianska paličkovaná čipka a jej uchovávanie	52

Tajomstvá v názvoch ukryté

Krškany	58
Terany	61

Medailóny hontianskych županov	63
--------------------------------	----

Terany

Obec Terany sa nachádza na juhu stredného Slovenska v okrese Krupina, v regióne Hont. Rovinatý chotár obce leží v nadmorskej výške 144 m n. m. v rozhraní Štiavnických vrchov, Krupinskej planiny a Ipeľskej pahorkatiny. Cez obec prechádza pôvodná významná dopravná tepna Magna via spájajúca sever Európy s juhom – dnes je to cesta I/66 a E 77.

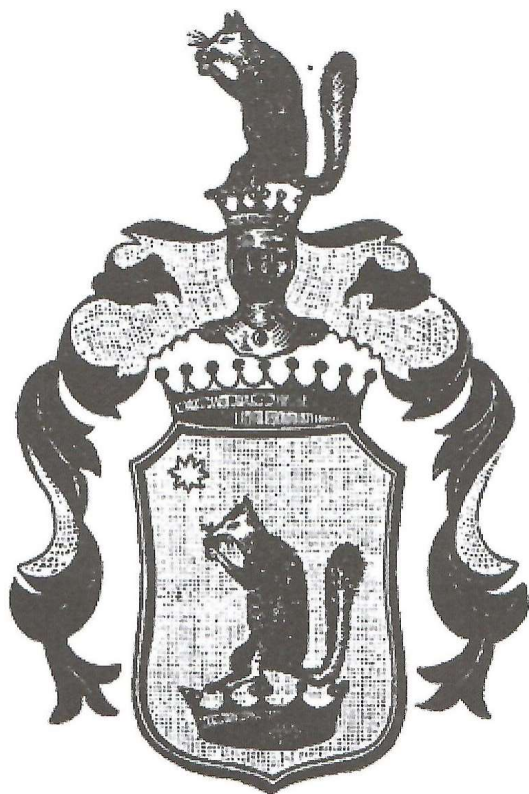
Jaromír Krško

Obec vznikla v roku 1944 zlúčením Dolných a Horných Terian, ale história obidvoch pôvodne samostatných obcí je však staršia. Prvotnou osadou boli Horné Terany, ktoré sa spomínajú v roku 1298 ako *Teryan*, z roku 1356 pochádza zápis *Terien*. Neskoršie zápisy Terian pochádzajú z rokov: 1773 (*Felső-Terény, Ober-Terín, Horne Terany*), 1786 (*Felschő-Terény, Horné Terani*), 1808 (*Felső-Terény, Nagy-Terény, Welké Terany*), 1863 – 1913 (*Felsőterény*), 1920 – 1944 (*Horné Terany*). Z chotára Horných Terian sa v 14. storočí

Horné a Dolné Terany na druhom vojenskom mapovaní
Zdroj: arcanum.maps.com

vyčlenili Dolné Terany, ktorých najstarší zápis pochádza z roku 1387 v podobe *Kysteryen*, neskôr sa spomínajú v roku 1470 ako *Also Theryen* a v roku 1564 v podobe *Teryen nobilium*. V zápisoch od 18. storočia sa spomínajú v rokoch: 1773 (*Also-Terény, Unter-Terín, Dolne Terany*), neskôr v roku 1786 (*Alscho-Terény, Dolné Terani*), 1808 (*Alsó-Terény, Kis-Terény, Házás-Terény,*

Erb rodu Berényi, vlastníkov obce v 17. a začiatkom 18. storočia
Zdroj: www.arcanum.com

Malé Terany, Tereňany), 1863 – 1913 (Alsóterény), 1920 – 1944 (Dolné Terany). V roku 1944 došlo k zlúčeniu Dolných a Horných Terian do jednej obce Terany.

Úýklad názvu:

Terany ležia na juhu Slovenska v zmiešanom slovensko-maďarskom etnickom prostredí. Hoci najstaršia písomná pamiatka datuje obec na koniec 13. storočia, predpokladáme, že vznikla skôr a názov jej dali okolité obce. Historici i jazykovedci sa zhodujú v názore, že východiskom osadného názvu (ojkony) Terany bol názov staromaďarského kmeňa Tarján. Tento kmeň spomína už Konštantín Porfýrogenetos v spise *De administrando*

imperio (O spravovaní ríše), kde vymenúva sedem základných maďarských kmeňov – Nyék, Megyer, Kurt-Gyarmat, Tarján, Jenő, Kér, Keszi, ku ktorým sa neskôr pripojili ďalšie kmene.

Východiskom názvu teda nebolo slovenské alebo slovanské apelatívum, ale názov maďarského kmeňa (ethnonymum) Tarján. Podobným prípadom na južnom Slovensku je názov Krtíš, ktorého pôvod súvisí s maďarským apelatívom *kürtös* – trubač (išlo o strážny oddiel trubačov).

Keďže dôležitosť obchodnej cesty smerujúcej z juhu na sever Uhorska vyžadovala, aby boli v jej blízkosti strážne oddiely, kráľovská administratíva sem dosadila príslušníkov kmeňa Tarján. Názov obce má tvar pomnožného podstatného mena, ktorý vznikol z označenia ľudí bývajúcich v osade (Tarjáni). Ide o podobný prípad ako pri vzniku osadných názvov motivovaných zamestnaním obyvateľov v blízkom okolí – *tesári* (obyvatelia dostali prezývku *Tesári* – životné podstatné meno) – názov osady je potom *Tesáre* (neživotné podstatné meno), *žemliari* – prezývka *Žemliari* – osada *Žemliare*, *medovarci* – *Medovarci* – *Medovarce*. Tieto názvy vznikli ako prezývkové obyvateľské

Erb rodu Lipthay, vlastníkov obce v 18. storočí
Zdroj: www.arcanum.com

mená, ktoré im dali okolité obce. Preto môžeme konštatovať, že názov Terany vznikol z pomenovania Tarjáni a to vzniklo z etnického mena maďarského kmeňa Tarján.

Uvedeli ste, že...?

- ◆ po prelomení protitureckej obrany v Šahách v roku 1552 mali Turci vojenskú posádku v Teranoch?
- ◆ v revolučných rokoch 1848 – 1849 agitovali Janko Kráľ s Jánom Rotaridesom aj v Teranoch?
- ◆ v Teranoch sa narodil významný slovenský spisovateľ Ladislav Ballek (* 2. 4. 1941 – † 15. 4. 2014), autor slávnych románov *Južná pošta*, *Pomocník*, *Agáty* a ďalších?

Literatúra:

KROPILÁK, M. a kol. 1978. *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*. Zv. 3. Bratislava : Veda, 1978, s. 156

STANISLAV, J. 1999. *Slovenský juh v stredoveku*. Zv. 1. Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1999, s. 83.

web 1:

http://www.obceterany.sk/?stranka=historia_obce [cit. 27. 09. 2022]

web 2:

<http://slovníky.juls.savba.sk/?w=Terany&s=exact&c=Kae9&d=kssj4&d=psp&d=sss&d=sss2&d=scs&d=sss&d=peciar&d=hssjV&d=bernolak&d=obce&d=priezviska&d=un&ie=utf-8&oe=utf-8> [cit. 27. 09. 2022]

Erb rodu Podhorszky, vlastníkov obce na prelome 19. a 20. storočia
Zdroj: www.arcanum.com

Ladislav Ballek
Zdroj: <http://www.kastl.sk/portret-b/portrety-b.html>